

Desireable Desire

פרשת בלק תש"פ

ArtScroll

20 **HASHEM** came to Balaam at night and said to him, "If the men came to summon you, arise and go with them, but only the thing that I shall speak to you — that shall you do."

21 Balaam arose in the morning and saddled his she-donkey and went with the officers of Moab.

22 **God's** wrath flared because he was going, and an angel of **HASHEM** stood on the road to impede him. He was riding on his she-donkey and his two young men were with him. 23 The she-donkey saw the angel of **HASHEM** standing on the road with his sword drawn in his hand,

32 The angel of **HASHEM** said to him, "For what reason did you strike your she-donkey these three times? Behold! I went out to impede, for you hastened on a road to oppose me. 33 The she-donkey saw me and turned away from me these three times. Had it not turned away from me, I would now even have killed you and let it live!"

34 Balaam said to the angel of **HASHEM**, "I have sinned, for I did not know that you were standing opposite me on the road. And now, if it is evil in your eyes, I shall return."

35 The angel of **HASHEM** said to Balaam, "Go with the men, but only the word that I shall speak to you — that shall you speak." So Balaam went with the officers of Balak.

20. **God's ambiguous permission.** God's acquiescence to the mission is difficult to understand. Following are some of the interpretations:

— **Rashi:** In His reply, God used the word לך, to you, which also has the connotation of "for your benefit," meaning that if Balaam felt that it was to his financial advantage to go — and his greed was already shown by his earlier dialogues with the emissaries — he was free to do so. However, God, told him clearly that the permission extended only to his right to go, but he had no freedom to say what he pleased; he could say only what God instructed him.

— **Ibn Ezra:** Sometimes God is influenced by the entreaties of people to do things of which He does not approve.

An example of this is the permission God gave the nation to send spies to the Land even though He had promised them that it was good and they had nothing to fear. Since Balaam was so anxious to go, God left it up to him, but warned him that he could not say what he wished against them. **Ramban** adds that this is summed up pithily in the maxim "they lead a person on the path he wishes to travel" (*Bamidbar Rabbah* 20:12). God was angry because Balaam went even though he knew it was wrong (v. 22).

— **Ramban:** From the start God told Balaam that he was not to curse Israel, and he informed Balak's emissaries of this, but Balak [undoubtedly aware of Balaam's greedy and arrogant nature] simply assumed that with higher-ranking emissaries and suggestions of ample reward, Balaam would readily come. When the second delegation came, Balaam said he had to consult God — which was proper — but he did not tell the emissaries what God had said. God told him he could go, but only if the emissaries were ready to have him on his terms, i.e., that he would pronounce only the words that God would tell him — not a curse. God wanted Balaam to go and bless Israel, so that the nations would know that even their own prophet had to add his blessing to God's Chosen People. But Balaam did not tell this to the delegation; he let them think he had been given permission to curse. Thereby he desecrated God's Name, for he led them to believe that God had gone back on His word, and later, when God commanded him to bless, Balak and his people would be sure that God, not Balaam, had deceived them.

36 "מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה, דכתיב לא תלך עמהם, וכתיב קום לך אתם" וכי (מכות י.)

"ויאמר מלאך ה' אל בלעם, לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר, וילך בלעם עם שרי בלק" (במדבר כב, לה)

• "לך עם האנשים, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (רש"י)

5 אלמלא הבחירה החופשית שבידי האדם לא ניתן היה לצוות עליו לעשות מעשים טובים ולהימנע מעשיית דברים רעים, שהרי בין כה וכה הוא כפוי לעשות את מעשיו. אלמלא אפשרות הבחירה שנמסרה בלעדית לאדם גם לא היתה כל הצדקה להעניש אדם על המעשים הרעים שבכפו, שהרי אלו לא בוצעו מרצונו חופשי. לא יעלה על הדעת להעניש אדם על מעשים שעשה שלא מרצונו. באותה מידה גם לא מגיע שום שכר למי שפעל ועשה מעשים טובים מתוך אילוץ. ככלל, כל מושג השכר והעונש אינם תקפים אלא בפעולות רצוניות, ולא במעשים שאין לאדם שליטה עליהם. לאור זאת אם התורה דנה בגמול על מעשי האדם, בזה גופא ביארה התורה שהאדם הינו אדון למעשיו ואחראי עליהם, באשר הם נעשים מתוך בחירתו החופשית.

6 ניתן להוסיף ולהדגיש כי הבחירה החופשית היא המאפיינת את מין האדם. בלעדית היה האדם נחשב כבעל חיים או כרובוט המכוון על ידי גורמים שמחוצה לו. בלי הבחירה החופשית היה האדם לכל היותר מחשב הפועל לפי תוכנה שהוזכרה לו, ואם כן מותר האדם מן המחשב — אין!

3a ע"י ה"פ

לך עם האנשים. (כב, לה)

פירש רש"י: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

ומצויין המקור גמרא מכות (י, ב) ושם איתא בזה הלשון, אמר רבי אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה, דכתיב 'לא תלך עמהם', וכתיב 'קום לך אתם'. מן הנביאים, דכתיב (ישעיה מ"ז, יז) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך (זו) תלך'. מן הכתובים, דכתיב (משלי ג, לה) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. ובאמת אין הפסוק שהביאו חז"ל הפסוק דלן, →

פרשת בלק מראש צורים 302 4 ר ה

אכן, באשר האדם יכול לבחור את דרכו בחיים בזה ניכרת עדיפותו הגדולה של המין האנושי, ויאה לו התואר "נור הבריאה". ברוח זו פירש הרמב"ם (שם, הלכה א) את האמור בתורה (בראשית ג, כב): "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע":

כלומר, הן מין זה של אדם יחיד בעולמו, ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו מרעתו ובמחשבתו, יודע הטוב והרע, ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע.

ב"שמונה פרקים" חוזר הרמב"ם על עיקרון זה בהוסיפו (פרק ח) שזו משמעות האימרה שניסחו חז"ל (ברכות לג, א): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". לאמור, האדם אינו מסוגל להחליט אם יהיה בריא או חולה, עשיר טובים ובין רעים.

יטוד מוסד באמונת היהדות הוא ההכרה בבחירה החופשית שניתנה בידי האדם. כל אדם מסוגל מרצון עצמו לבחור בטוב ולהעשות לצדק. אולם הוא יכול גם לבחור בדרך ההפוכה, לעשות רע ולהרשע.

בנידון זה אמר את דבריו בבחירות רבה הרמב"ם (פרק ה מהלכות תשובה, הלכה א):

רשות לכל אדם נתונה: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק — הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע — הרשות בידו, הרמב"ם (שם, הלכה ג) מרחיב ומעמיק עיקרון זה בהסבירו:

ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצווה, שנאמר (דברים ל, טו): "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע... כלומר, שהרשות בידיכם, וכל שיחפץ אדם לעשות ממעשה בני אדם — עושה, בין טובים ובין רעים.

9 מדרכו הרעה. אולי כשיתעורר מיינו, יראה את הסביבה בה הוא מצוי, ישית אל ליבו מה סוף כל האדם ולא ישוב לכסלה עוד.

התכנית נראתה מושלמת ויעילה. אולם מה עשה הקב"ה? בדיוק בשעה שבה ישן אותו שיכור במערת הקברות, עברו במקום סוחרי יין שהובילן חביות ונאדות יין על מנת למוכרם בעיר. משום מה נרמה היה להם כן שמעו קולות המולה בוקעים מהעיר, וסברו שמא קולות מלחמה הם ומסוכן להיכנס עם סחורתם העירה פן יחרימוה מהם או ייתבעו לשלם עבורה מכס רב. לפיכך החליטו לפרוק את מרכולתם ולהטמינה בינתיים בבית העלמין, הרחק מעין רואים, עד יעבור זעם. רק התעורר אותו אדם משנתו והנה מצא למראשותיו נאד של יין משובח. לא היסט הרבה, פתח את הנאד שנתו, סבא, השתכר ונרדם שוב כשפתח נאד היין עדיין בפיו.

• כשעברו שלושה ימים החליטו בניו שאינם יכולים להמתין עוד, ועליהם לצאת לבית הקברות לבדוק מה אירע לאביהם, שלבטח כבר התעורר מיינו. הלכו ומצאוהו שוכב באותה מערה, כשנאד היין בפיו.

כשנתבונן בסיפור מדרשי זה נעמוד משתוממים. מבחינה סטטיסטית צירוף מאורעות כזה כמדומה יכול לקרות רק אחת לאלפי שנה. שבדיוק באותה עת בה ינום השיכור במערת הקבורה יעברו סוחרי היין במקום, בדיוק אז יסברו שסכנה מרחפת עליהם ועל יונם, יחליטו להיפטר מן הסחורה בדיוק סמוך למקום בו ישן אותו אדם מבלי להבחין בו וכי. אין ספק שרק יד ההשגחה העליונה היא שזימנה את כל פרטי המאורעות הללו לפונדק אחד. אכן, זה דרכה של ההשגחה. הגר"ח שמואלביץ היה מתבטא שכמו "במסירות נפש", היא פועלת כדי לאפשר לאותו שתיין למלא את מבוקשו.

⊖ מעתה בין נבין היטב את האמור במשנה (אבות פרק ד, משנה י): "אם בטלת מן התורה - יש לך בטלים הרבה נגדך". לאמור, אם החליט אדם להתרפות ולהיבטל מן התורה, הררי סיבות יודמנו לו, במכוון ושלא במכוון עד שבאמת קשריו עם התורה יתבטלו. במרוצת הזמן ממש קשה יהיה ללאחוז בתורה. אולם הקולר תלוי בצווארו הוא. הוא היה זה שבחר בהגך ההתרפות מדברי התורה, וכדרכה של ההשגחה, המשיכו להוליכו במסלול זה גופא.

11 מידה טובה מרובה

מעשים אלו אינם מתארים אלא את הצד השלילי של המטבע, הגורס שאם אדם בוחר בשלילה, מן השמים מאפשרים לו זאת. כמובן, שקיים גם צד חיובי, שהבוחר בטוב בעיני ה', ממרום מסייעים בעדו בצורות שונות ונפלאות.

~ ולא עוד אלא שכלל גדול מסור בידינו שמידה טובה מרובה ממידת פורענות, ובנידון זה, הסיוע שזוכה לו הבא להיטיב מעשיו, גדול וכפול פי כמה וכמה מאשר מקבל הבוחר ברע. לעומת הסייעתא דשמיא שלה זוכה אדם בבחורו בטוב, הסיוע לרע הוא חיזור ורל.

ענין ת"מ

12 "חשב לעשות מצוה ולא עשה... כאילו עשה" אמנם אין זה מוכרח שאם אדם מחליט ה' הוא המוציא לפועל את בחירתו, יתכן מקרים מסיבות שונות שאין ה' מוציא לפועל את בחירתו של האדם. אבל גם באותם מקרים שה' מוציא לפועל את בחירתו האדם הוא אחראי על החלטתו. לכן נבין גם מה שארז"ל (קידושין מ.) "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה", כיון שאת השכר הוא מקבל על הרצון וההחלטה לעשות, לכן גם באותם

נסיבות שאין לו את האפשרות להוציא לפועל את בחירתו מקבל שכר כאילו עשה. לעומת זאת חשב לעשות עבירה ולא עשה אין הקב"ה דן אותו על המחשבה כמעשה, כיון שיתכן שמה שלא הוציא לפועל את עשיית העבירה כי היה חסר בהחלטה ורצון לעשות את העבירה, אמנם כשעבר עבירה ושנה בה ונעשית לו כהיתר אז דנים גם על המחשבה כמעשה, כיון שהותרה לו ודאי שהחלטה לעשות עבירה היתה אצלו החלטה סופית, אלא מסיבות אחרות שה' רצה לא התאפשר להוציא לפועל את העבירה, לכן דנים על המחשבה כמעשה.

7 או עני וכיוצא בזה. תחום זה מסך בלעדית להשגחה העליונה, אולם ההחלטות בתחום המעשים הערכיים מסורה לאדם עצמו. כל התחום הרחב הכלול ב"יראת שמים", נמסר לבחירתו של האדם, ועל כן הוא האחראי לטיב מעשיו.

מן תורה, מן הנביאים ומן הכתובים

אולם למרות שהבחירה הינה חופשית ונמסרה בלעדית לאחריותו של האדם, מבלי לכפות עליו מן השמים את כיוון הטוב או הרע, מכל מקום *סיוע מן השמים יש ויש. לאחר שכבר בחר האדם באחת מן הדרכים, מן השמים עוזרים לו להוציא לפועל את מבוקשו.

~ בענין זה קורא שלמה המלך לאדם הנבון לבחור בדרך הנכונה, כי אז ממרום יסייעו בידו להלך בה, כאמור (משלי ג, כז): "כי ה' יהיה בכסלך, ושמר רגלך מלבד". זהו תחום הסייעתא דשמיא המובטח לעובדי ה', דברים כיוצא באלו נאמרו גם בכיוון השלילי. משעה שאדם בבחירתו החופשית בחר להרע, מן השמים מספקים לו את האפשרויות להוציא לפועל את זממו. כך מצינו אצל לוט שכיון שהיה להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף נכשל בעבירות חמורות (עיין רש"י בראשית יט, ל). אמנם בשעת העבירה היה לוט שרוי בתרדמה עמוקה, ואי אפשר להאשים איש על מעשים שעשה מתוך עירפול חושים עמוק, אולם הלקח הינו מאלף. כיון שזו היתה הדרך שבחר בה, מן השמים גרמו לו להמשיך ולהתמיד בה אפילו שלא במודע.

עיקרון זה מופיע פעם נוספת בפרשת "בלק". בלעם הרשע היה שונא

ישראל מעודו, וכאשר הועלתה בפניו ההצעה המפתה לקללם, שש ושמה לקראתה, מה גם שמתן שכרה היה מובטח בצידה בממון ובכבוד, [דברים שבלעם מעולם לא "התנזר" מהם].

אמנם מתחילה ביקש הקב"ה למנוע בעדו לעשות צעד שלילי זה. רחמין של הקב"ה שופעים על כל מעשיו, ואפילו את המושחת הזה ניטה להניא מדרכו הרעה. אלא שכל זה לא הועיל. בלעם בבחירתו החופשית התעקש להשחית ולהרע. כיון שזו היתה החלטתו, מן השמים איפשרו לו לבצעה. על כך אמר לו הקב"ה (במדבר כב, לה): "לך עם האנשים", ורש"י מצטט בהקשר לכך את דברי המדרש: "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו".

על שני אופני סיוע אלו: הסיוע להיטיב למי שבחר בטוב, והסיוע להרע למי שבחר בדרך המנוגדת, נשא שלמה המלך מדברותיו באומרו (משלי ג, לה): "אם ללצים - הוא ילויץ, ולענווים יתן חן". כל אדם מקבל עזרה ממרום בהתאם לאופי הבחירה שבחר.

בצורה תמציתית ניסחו זאת חז"ל בקובעים (מכות י, ב):

מן התורה, ומן הנביאים ומן הכתובים "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו". מן התורה דכתוב (במדבר כב, יב): "לא תלך עימם", וכתוב: "קום לך איתם". מן הנביאים דכתוב (ישעיהו מח, יח): "אני ה' מלמך להועיל, מדריכך בדרך תלך", מן הכתובים דכתוב: "אם ללצים הוא ילויץ ולענווים יתן חן".

8 אל תרא יין כי יתאדם

מרגלא היו בפומיה של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שני מעשים מאוצר חז"ל, מהם ניתן לקבל מושג עד היכן מגיע היקפו של הסיוע ש"בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו".

מעשה מופלא אחד מסופר במדרש (ויקרא רבה יב, א), על אדם פלוני שהיה רגיל לתת בכוס עינו. כיון שהתמכר לשתות ולהשתכר החל מתרושש מנכסיו ומכר אט אט אפילו את כלי ביתו כדי להשיג את הטיפה המרה. בניו שראוהו בקלקלנו וסבלו הן מן חרפה שהמיט עליהם והן מהתמעטות רכושו, החליטו לעשות מעשה שילמד את אביהם לקח, עד היכן מובילים מעשיו המכוערים. באחד הפעמים כשהאב שתה יין כהרגלו והשתכר נטלוהו בידי וברגליו והשכיבוהו באחת ממערות הקבורה שהיו בבית הקברות שבפאתי העיר. בדרך זו, סברו, אולי יתפקח האב אחד ולתמיד

How does Bilaam respond? "I have sinned," he says, "for I did not know that you were standing opposite me on the road."

This seems to be a strange choice of words on Bilaam's part. We would expect him to explain himself as he did, but why does he say that he had sinned? How did he sin?

There is a popular saying in America: "Wake up and smell the coffee."

Sometimes people may be walking and talking, but you just get the feeling that their brains have not been put into gear quite yet. They just don't understand the messages that others are trying to send them. For all practical purposes, they are still fast asleep; they have to "wake up and smell the coffee."

The Malbim explains that Bilaam sinned by missing the message Hashem was sending him.

Perhaps Bilaam had no reason to believe that anything was out of the ordinary when his donkey strayed off the path for the first time. Fine. We cannot blame him for his first mistake. He hits the donkey, and she goes back onto the path.

The second time she strayed, scraping Bilaam's leg in the process, he should have begun to notice that something was strange. After all, his donkey had never acted this way before.

But Bilaam ignores the donkey's strange behavior, and drives her back onto the path with a sound blow.

When the donkey stopped for the third time, Bilaam should also have halted in his tracks and wondered what Hashem was trying to tell him. He didn't. He hit his donkey yet again. Bilaam just did not "get it," to borrow another term from modern lingo.

Even the clearest message — the sudden vocal prowess of a donkey that had never spoken before — did not affect Bilaam in the least. Instead of falling off the donkey in shock and contemplating his own actions, he rationalizes his behavior to the donkey!

The sad reality is that we all laugh at Bilaam's almost-comical shenanigans, but we are not that far removed from his behavior. We don't "get it" all the time either.

הינני הולך ורואה את ה' ואלהי ישראל עמו. נראה, כי שני ענינים הם.

אמנם, הלימוד להנהגת שמים מופלאה זאת, מקורו מאותו פסוק המובא בגמרא.

שהרי כך, אמנם, מפורש בפסוק, וכך אירע בפועל ממש. לפני כן מנוע הקב"ה לבלעם מלכת עם בלק. ועתה, כביכול, חזר בן.

הכיצד?

על כרחך, שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. זה ברור.

☆☆☆

אלא שעדיין יש מקום לומר, שמשמנע בלעם מלכת לקלל, משידע שתוף העין כי אשר ישם ה' בפיו אותו ידבר, משהכיר כי אין בידו לעשות או לדבר או לחשוב קטנה כגדולה.

שמה, עתה, כבר אינו צועד באותה דרך שרצה לפני כן לילך בה.

שמה עתה, כבר אינו בכלל ה"מוליכין אותו".

בה המלאך וגילה לו את הסוד:

להוי ידוע לך, בלעם, כי בשמים, בודקים היטב היטב את פנימותך המדוייקת... בשמים יודעים להבחין, היכן באמת ממוקם ה"רוצה" שלך,

אמנם מאידך גם כשבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, אבל עם כ"ז הקב"ה ברחמי נותן מספיק רמזים למנוע מלכת. וכך אמרו חז"ל (במד"ו כ"ב) "אם לקרא לך באר האנשים קום לך אתם, מיכן את למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, שמתחלה נאמר לו לא תלך כיון שהעיו פניו להלוך הלך, שכן כתיב ויחר אף אלקים כי הולך הוא [הרי ה' א"ל ללכת א"כ היה צריך להשיב שה' אמר לו ללכת], אמר לו הקב"ה רשע איני חפץ באיבודן של רשעים, הואיל ואת רוצה לילך ליאבד מן העולם קום לך [ה' אינו רוצה שתלך רק כיון שאתה מתעקש תלך], ואך את הדבר ללמדך שבהתראה הלך". אמנם ה' נתן לו רשות ללכת ולאור זאת הוא מוליך את האדם, מ"מ אם היה רוצה היה נוכח להבין שבאמת אין ה' רוצה שיילך - בהתראה הלך, בתוך הציווי שתלך עמהם היה ג"כ רמו שלא יילך עמהם - אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה".

הגר"א (אדרת אליהו) כותב שהיה לבלעם עשרה ניסיונות של עיכובים כדי שלא יילך לקלל כנגד ה' ניסיונות שהיו לאברהם אבינו, אבל לא עמד בהם, בכ"ז דבק בהחלטתו ללכת, ג' ניסיונות האחרונות היה הקרבנות, שהם היו צריכים לרומם אותו, ההפך הנאמר אצל אברהם שכל ניסיון גרר אחריו קשיים נוספים, כאשר בא לארץ ישראל היה רעב, ע"י ניסיון העקידה מתה שרה, כאשר הלך לעקידה עשה השטן נהר למנוע ממנו מלכת, ואעפ"כ עמד נגד כל הקשיים הללו, אברהם אבינו לא אמר שקשיים אלו סימן משמים שלא אמשיך בניסיון. כשמולכים לרע בהתאם לדרך שאדם רוצה, בכל זאת יש עיכובים למען הטוב, ולהיפך בדרך אל הטוב יש עיכובים כניסיונות שצריך להתגבר עליהם.

כלו סכי הרכי פרשת בלק ו' אשכח

מאמר נ

רחמי השם כי לא תמו

(כב, כב) "ויתיצב מלאך ד' בדרך לשטן לו"

בספר "הערוות" בראשית (מאמר לה) "כי לא כלו רחמי" נתבאר גודל חסדי השי"ת עם בראיו עד שסדום ועמורה ואפילו אחר שנגמר גזר דינם לכליה שולח הקב"ה לעשות הדין ע"י מלאכי רחמים ואפילו ברגע שכבר יורדת הגזרה גפרית ואש מתחיל הקב"ה לכתחילה במטר כמבואר ברש"י בשם המכילתא על הפסוק (בראשית יט. כד) "וד' המטיר על סדום ועמורה" בתחילה מטר ואח"כ גפרית ואש.

וכל זה רואים בשעה שעדיין לא נבחר עם ישראל וכל האנשים לפניו יתברך ואברהם בהצטיינותו נבחר אבל לא נתרחקו האחרים והקב"ה מרחם עליהם לקרבם. בפרשה זו רואים אנו צעד קדימה כמה הקב"ה מטפל אפילו עם רשעים ואפילו אחרי שבני ישראל נעשו לעם הנבחר ואחד פורש מן הטוב ולא רק פורש רק רוצה והולך להזיק הטוב ולבטלו, הקב"ה עדיין מטפל עמו ושולח מלאכים לעכו. הוא מתעקש ודוקא בראותו רצון השי"ת שלא ילך, נולד אצלו חשק ורצון ללכת לקנטר ולהכעיס לפניו יתברך.

ליעקב קפצה לו הארץ רק אחר שהחליט והתחיל לחזור לבית אל ולא מקודם, לא באה הארה מהקב"ה ולרשע בלעם הבא ליטמא מעכבים לו ממש פעם פעמים, מניעה אחר מניעה, עכוב אחר עכוב, לו שולחים מלאך של רחמים לעזור ולהצילו אחרי אזהרת השי"ת, לא תלך, לא תאור, אפילו לא תברך עם כל זה מעכבים לו אולי ישוב, מלאך רחמים נשלח אליו לא להציל ישראל מקללותיו רק להצילו שלא יאבד - רש"י - כמה גדולים רחמי השם, חסדי השם כי לא תמו, אפילו לרשע הבא ליטמא.

אמנם "לא אוכל". אבל – "חבלי" מתוך "אנחה"!

בלעם, נשאר עם ה"רוצה" שלו. וה"רוצה" שלו, היה, לקלל.

בלעם הלך לקלל.

והליכתו, היתה בסייעתא דשמיא. עם "מוליכין אותי".

כי על אף שהקב"ה קבע כי ישראל לא יקוללו, אלא יבורכו, אף על פי כן חולד הקב"ה את בלעם, עם כל רצונותיו, עם כל תשוקותיו, עם כל מדותיו.

בלעם הגשים את שאיפותיו. בלעם קלל

הקב"ה, הפך את הקללה לברכה.

אבל "מן התורה שברך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו".

– מן הכתובים, "אם ללצים הוא ילץ ולענוים יתן חן"...

ה"קום לך אתם", בא רק בעקבות "רצונו של בלעם", כי בלעם רצה כל כך, ושאר כל כך, עד כי גרף אליו את ה"מוליכין" אותו, שבא לדי ביטוי ב"קום לך אתם".

ומה, איפוא, פלא בדבר, שערכו אותו והענישו אותו על כך... אמנם רשות יש לו, אבל רשות זאת הביא, בעצם, בלעם על עצמו...

על ה"רוצה" של בלעם באה התביעה, לא על ה"מוליכין" אותו.

וה"רוצה" שלו היה לקלל. מדוע לא יתבע, מדוע לא יענש...

☆☆☆

19

ואם תימצי לומר, הלא שני הדברים זקוקים המה זה לזה. אמנם מענישים אותו, על כך שעשה נגד "רצונו של מקום"... אך בכל זאת, סוף כל סוף, עכשיו הסכימה עמו דעת עליון.

אלא שכל ההסכמה, אף היא, הביא אותה בלעם במו ידיו, כי בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו...

• בלעם נתבע, איפוא, על כך, כי כל המהלך שלו היה נגד רצונו יתברך. עיני שם היטב בכל מהלך דבריו של הגר"א, הנפלאים והמאלפים.

אך נראה עוד, ואולי משלימים הדברים אלו את אלו.

חז"ל אומרים, כי בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, ולמדו זאת מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים, מן התורה – מפרשת בלעם, שנאמר: קום לך אתם...

עצם דברי חז"ל, הם ממש פלאי פלאים, שכן המשמעות המשתמעת מזה היא, שה"רוצה", גורף אחריו את ה"מוליכין אותו", משום שאת עצם ה"מוליכין", אין בידו של ילוד אשה לעשות. נמצא, כי מה שמוטל עליו, הוא ה"רוצה". זהו גבול יכלתו.

ובלבד שיהא זה "רוצה" של ממש. ורוצה של ממש, הוא רק זה, הבא לידי כמיהה ושאיפה.

הדברים מאלפים ונוראים, משני הצדדים, הן מצד האחריות, הן מצד הרוגע והנוחם.

מצד האחריות – הלא בידך לרצות. אין מבקשים ממך, לא כושר ולא כשרון, לא עילויות ולא גאונויות. כל אלו, בכלל ה"מוליכין אותו" המה.

מה שמבקשים ממך הוא, אך "לרצות", והלא זהו בידך.

נורא הדבר, גם בהתחשב, שאף לקלל "מוליכין אותו" ואף זאת, בעקבות ה"רוצה" של בלעם.

• אך גם נוחם בדבר ורוגע, שהרי כל הטוב, היפה, המועיל והנפלא, בא יבוא. הכל הכל נשאב ונמשך אחר ה"רוצה".

בידך לרצות, והרי הנך כשרוני, עילוי, גאון. האין זה נפלא...

דומה, כי גם אם נוסף לדבר ולהתפעל, לא נמצא את הנפלאות שבהשקפה יסודית זאת.

18 וחיודו נחדש לך, בלעם המעוות.

כי אף אם מטרנד הנואלת לא נתגשם, אף אם תרעיף ברכות תחת קללות, לא תמלט מן ה"מוליכין אותו".

• אתה תמשיך להיות, הולך לקלל...!

משום שזוהי מה שאתה "רוצה". אתה ממשיך להיות "רוצה". ו"בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו".

גם את עצם הרצון לקלל, ממשיכים לקיים בך ובשפע.

מיושב, איפוא, פירושו של רש"י, שהביא את מאמר חז"ל זה, על הפסוקים שבפי המלאך.

* – משום שרש"י לא בא לומר את מקור הדברים. המקור, הוא בודאי מאותו פסוק שהביאו חז"ל. שהרי כאן, סוף כל סוף, יודע הוא שאת אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר.

ואף על פי כן, כל מה שמפרש רש"י, היה בפי המלאך.

כדי שידע בלעם, מה גדול כח ה"רוצה", לטוב ולמוטב.

כדי שידע, כי לא קיימת שום עצה בפניו, כל זמן שאינו עוקר את עצם ה"רוצה".

– בלעם, את ה"רוצה" המגועל שבו, לא עקר. ידוע ידע כי ל"צער" הרב, לא יוכל להגשים את ה"רוצה" שלו. אבל על ידי כך, לא נעקר עצם ה"רוצה".

מה גדול כוחו של רצון.

ו"מדה טובה מרובה ממדת פורענות" (יומא עו.).

• צא איפוא ולמד, "רוצה", מה עוצמתו.

ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

19

אך יפלא: כלום הוליכו את בלעם באותה דרך שרצה לילך בה. הלא בלעם רצה לקלל, לא לברך.

הלא לכאורה, הוליכו את בלעם, בדרך שלא רצה לילך בה...

אך ברור פשוט הוא הדבר.

• כי בלעם, נשאר מקלל. במלא רשעותו, תוקף טומאתו וחלאת זוהמתו.

בלעם אמנם קלל, אלא שהקב"ה, הפך את החפצא של הקללה, לברכה.

בלעם, זה לא נוגע. בלעם נשאר מקלל, במלא מובן המשמעות של עוצמת רשעותו.

☆☆☆

אבל הלא מפורש אמר בלעם, כי "הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדברי" (שם, לח), "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה" (שם, יח).

אך צא ולמד.

(אמנם כן. בלעם, אמנם, לא המרה את פי השם.)
– אבל המרה והמרה, את רצון השם.

• – בלעם אמנם יודע, כי לא יוכל להמרות פי השם. אבל, היה רוצה שלא יהיה כן. רוצה היה בלעם, כי בידו יהיה להמרות.

הוא המכוון את דרכו של האדם. גם לחטא התחיל עם רצון להתרחק ולחטוא, כי אין אדם חוטא בלי רצון. אנוחנו ממצייאם לעצמנו אמתלאות רבות על הרפיון בעבודה ועל הכשלון בחטא. כאשר שואלים מישו איך הוא מצליח בלימודו והוא מסבב עניני השמימה ואומר: "צריך סיעתא דשמיא" - מהי עומק כוונתו? הוא עשה את שלו. רק הסיעתא דשמיא התעכבה משום מה, ולכן לא הצליח כל כך - כלומר: הרשב"ע אשם באי-הצלחתו.

* "בא לטהר - מסייעין אותו, בא לטמא - פותחין לו" (יומא לה, ע"ב). הכל תלוי באדם: אם רצוננו האמיתי הוא להיטהר, שזה "בא לטהר" - אז הוא מוצא את עצמו נעזר, וכן להיפך. מאידך אין לנו כלל לומר לעצמנו: "הרי אני מצליח - סימן הוא כי כוונתי טובה ומן השמים מסכימים עם דרכי" - מההצלחה הנראית כסיעתא דשמיא אין כל הוכחה שדרכנו היא טובה, כי "בדרך שאדם רוצה ללכת, בה מוליכין אותו" (מכות י, ע"ב). הכל תלוי ברצון שלנו! הרצון הוא הפותח והסוגר במעשים שלנו ובנהגת ההשגחה אתנו!

התחלת התשובה המעשית היא בזה, שנבחנו את רצוננו לאן הוא נוטה, אם מצאנו שיש בחינות ברצוננו של "בא לטמא", נצטרך לישר את רצוננו להיות בא לטהר. כיצד משנים את הרצון? זהו היסוד: בכחה של הכרה אמיתית הוא לשנות גם את הרצון שיהיה אמיתי. הרי חיזקנו כבר את ההכרה שלנו שתהיה אמיתית וודאית - כאן המבחן להכרה זו, וכאן אנו עומדים שוב על ההבדל בתשובה הבסיסית מאי-הכרה להכרה.

במה עלינו לבדוק את רצוננו לאן הוא נוטה? נתעמק נא בדברי רבינו יונה בשע"ת ב, ט:

"ויש אנשים צדיקים וישרים בלבותם, שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם וינהמו על חטאייהם כנהמת ים, ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם, כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על העבירות החמורות, כענין שאמר ר' זיל ויתר הקב"ה על ג"ע ושפ"ד ולא ויתר לעון ביטול תורה". הישרים האלה שואגים על חטאייהם - זהו דבר אחד. והשני, אשר רבינו יונה מודגש אותו ביותר, הוא "קוצר היד בעבודת השם", והשני יותר חמור מהראשון, וראיתו ממה שיתר הקב"ה כביכול על ג"ע ושפ"ד ולא ויתר על ביטול תורה. ההבנה בזה היא ברורה: התוה"ק היא התבלין לכל היצר, אם עבודת השם היתה מחזקת בידנו בתכלית החיזוק לא היינו מגיעים לחטא! לכן - ריש כל המרעין הוא ביטול תורה, שהיתה הדבקת בתורה רפויה אצלנו, כי היא הסיבה לכל העבירות; הקב"ה "ויתר" על ג"ע ושפ"ד שהן תוצאה, ולא ויתר על ביטול תורה שהיא הסיבה.

23 אם נדע זאת - כמה עלינו לחזק את הרצון להתעלות על ידי עבודת התורה. הרצון הוא הכח העליון והעמוק מכל כחות הנפש, ונורא הוא לראות, עד כמה ריב בני אדם ואפילו בני תורה נבוכים ואינם יודעים להשתמש בו! הן כמעט מושכל ראשון הוא שהאדם כל כך אנוס על ידי תאוותיו עד שאי אפשר להיחלץ מהן, ממש כאילו הוא "מוכרה" ולא בעל-בחירה! שיטות מסוימות בפסיכולוגיה

המודרנית חדרו גם אלינו ויצרו מושכל-ראשון זה. אולם עלינו לדעת כי זוהי כפירה ממש, כי יסוד כל התורה הוא, שיש לאדם בחירה! לכן, זאת עלינו לעשות: להשליך מעלינו כל הטענות על אחרים כאילו הם אשמים בכשלונות שלנו לרבות הטענה על השי"ת כאילו הוא לא סיע עינינו לנו דין ולדיעת כי הכל תלוי בנו, בעצמנו ובחזיון רצוננו. נבדוק, איפוא, את עצמנו לאן רצוננו נוטה, אם אנו בכחינת "בא לטהר" או עדיין כבולים אנו בביאה לטמא, ולהתאמץ בכל כחנו להכנס למצב של "בא לטהר" להידבק בתורה בשארית כחננו. אחר כך נבדוק מה אנו יכולים לדרוש מעצמנו בעסק התורה ועבודת ה' ואיוו מדריגה היא עדיין למעלה מיכלתנו להשיגה.

24

SUNDAY Of all the middos that play a role in the development of a person's character, the trait of ratzון — desire and willpower — may be classified as the mother middah of all success. This middah leads to the acquisition of achievements and accomplishments through the exercise of constant determination. The Zohar defines the middah with clarity and conciseness, crediting it with the drive and sense of purpose that is the force behind any given project. "There is nothing that stands in the way of the ratzון."

עבודת האדם היא הרצון בלבד

כתב בספר שפת אמת¹ שעבודת האדם בכחינת איתערותא דלתתא, הוא רק רצונו לכחור לעלות ולידבק בהשי"ת בלבד, ואח"כ מבחינת איתערותא דלעילא ה' עוזרו להוציא רצונותיו מכח אל הפועל. ואלו דבריו, "ודאי דבר ברור שאין שום דבר טוב מן האדם רק מהשי"ת. ואל יקשה לך אם כן אין האדם עושה כלום. תשובה על זה כי עיקר עבודת האדם הרצון שבו, והאדם אשר כל מגמת רצונו לעבדו ית"ש, השי"ת מושיע לו שיעשה מצוות ומעשים טובים כראוי². וכל מה שהאדם עושה הוא כיון שהיה לו בו מעט יגיעה כחודו של מחט ועל ידי זה עזר לו השי"ת ופותח לו כפתחו של אולם עד שבא לידי מצוה³. גם האדם עצמו אינו יכול להשיג מה ממנו ומה מהשי"ת עכ"ד⁴.

21 מרצון האדם נעשה צנור של השפעה מלעילא

מבואר מדברי השפת אמת דכל האיתערותא של האדם היא שההשתוקקות שלו תהיה להתקרב ולעלות יותר להשי"ת מן המדריגה שנמצא בה עכשיו, לזו שבאה

אחריה. ועל ידי שפותח להשי"ת פתחו של מחט, הקב"ה עוזר לו לגומרה ולהוציאה לפועל⁵. ורעיון זה תואם עם מה שכתבו הספרים שאותיות רצון הן אותיות צנור. כלומר שיה' לקח רצונו ויוצר ממנו צנור להשפיע לו הכח לגמור מה שמוטל עליו. אבל צריכים לדעת שהפתח הזה, הגם ששיעורו קטן מאד כמחט, בכל זאת נדרש מן האדם וזיכרון וטהרה רבה כדי שהשי"ת יברא מציאות הצנור מן רצונו. והוא כמו שדרש הרבי מקובקב, שאמנם די בכך שפתחו יהיה כפתחו של מחט אך בתנאי שיהא פתח המפולש מן הקצה אל הקצה!

- 1. בספר הליקוטים לחודש אלול
- 2. ובתפארת שלמה פסח קכו. כתב עוד יותר דעל ידי הרצון בלבד פעמים נחשב כאילו קיים יהודי המצוה בפועל. וז"ש בנוסה התפלה ושעירי עזים נעשה ברצון כי הרצון הוא כאלו היה בפועל ממש עיין שם.
- 3. עיין שפת אמת פר' וירא תרל"ב ד"ה והוא. והתני יונתן דוד פישר נ"י העיר שלפי דברי השפ"א מדויק לשון חז"ל בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו, ולא אמרו בדרך שאדם הולך מוליכין אותו כי באמת הכל תלוי ברצון האדם שה' מוציאו מכח אל הפועל.

25

The elixir of *siyata d'Shmaya* runs along a track parallel to the *middah* of *ratzון*. Just as the *middah* bends and twists around difficult circuits always trying to follow His *ratzון*, so too His assistance keeps apace with daily needs and challenges. Perhaps, this is what David HaMelech meant when he wrote: *יְהִינִי בְּמַעְגְּלֵי צְדָק לְמִעַן שְׁמוֹ* He guides me in circuits of righteousness for His Name's sake (Tehillim 23:3). The mind of the individual selects a chosen *ratzון* matching His desire, and Hashem "takes on the project with unlimited enthusiasm!" It is neither reckless nor foolhardy to rely on His input; rather it validates promised dimensions within this *middah*. He who comes to purify himself is helped. On the path that a person chooses to travel, so he is led.

26

Rabbi Chaim of Volozhin describes this procedure in *Nefesh Ha-Chaim* (1:6 footnote). Based on the words, *והתקדשתם והיייתם קדושים, And you shall sanctify yourselves, and you shall be holy (Vayikera 11:44)*, he explains that from the time that a person conjures up in his mind the intention to perform a mitzvah — right through until the point of completion — that thought germinates almost like a wave of *kedushah* permeating the initiator's very being. It begins in the *neshamah*, the source of all thought, then filters down into the *ruach*, the location of all motivation and drive, namely the *ratzון*, and eventually materializes in the *nefesh*, the physical action that defines the completion of the act. It may be called the metaphysical process of *siyata d'Shmaya!*

מעמד הר סיני העמיד את הכלל ישראל במקום גבוה מאד. 'השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה נחיה' (דברים ה, ג). עלינו לעורר עצמנו לצאת מהקטנות בה אנו שקועים, מהקטנויות בה אנו סבוכים, ולהחדיר בלבנו שאיפה לגדלות. והבר"ע מסייע לכל אחד כפי מה שהוא. "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", גם ברוחניות! הקב"ה משביע לכל חי כפי רצונו ותאוותו. אם נעזר בלבנו שאיפה לגדלות - נגיע אליה, שהרי חז"ל מבטיחים "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו"!

עבודת האדם - נכונות ורצון הארת הדרך

איך נוצרת אותה נכונות? הגמ' אומרת (מס"מ י) "מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים: בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו". מהי הכוונה "רוצה לילך"? מהי הכוונה "רצון"? אם אדם רוצה להיות עשיר מופלג או לדעת ש"ס - אין זה רצון. זהו חלום, שהוא מתאוה להיות עשיר או לדעת ש"ס, בלי כל יגיעה.

שצב שערי פרשת בלק חיים

31

וכבר נשאלה שאלה בבית המדרש, מהו מקור כח הרצון, אשר אין לך דבר העומד בפניו.

והתשובה הפשוטה בזה היא, שאדם הוא מבחר הבריאה בעולם, ונשמתו חצובה מתחת כסא הכבוד, ואין שום דבר שיעמוד מול כח

אדם ששואף להגיע ליצד מסוים, והוא יודע מראש, שכדי להשיג מטרתו יעמוד בפני קשיים עצומים, תקופה ארוכה, ויצטרך להאבק בלי הרף, אעפ"כ מוכן הוא להאבק בכל כוחותיו כדי להשיג מטרתו - זהו רצון. אך עדיין יתכן שרק נדמה לו שהוא רצה. אם באמת עמד בכל הקשיים והשיג המטרה הנכספת - זו ראייה ברורה שרצה. באותה מדה שנאבק והתמסר - כך היה שיעור הרצון.

מישהו רצה לגמור מסכת. הטרדה הראשונה שעמדה לו בדרכו - הפסיקה את תכניתו, לא היה זה רצון אלא דמיון. כמה שבועות התגבר על קשיים ואח"כ נשבר - פירושו של דבר שהרצון היה מוגבל. אם בשעה שהחליט לסיים המסכת ראה לנגד עיניו הקשיים המרובים שיעמדו לו בדרכו, הטרדות, הנסיגות - יתכן שיהיה כמעט בודד כמערכה - ואעפ"כ החליט ועמד בכל הקשיים, וגמר - זהו רצון אמיתי.

באים חז"ל ואומרים: "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכים אותו". כשהוא רוצה, נוצרה נכונות להלחם. כשהוא מוכן להלחם כדי להגיע - כבר

אינו הולך לבדו. משמים מוליכים אותו. ממשיכה שם הגמ' "בא ליטהר מסייעים אותו". אין לו אלא להיות "בא ליטהר" - ומיד "מסייעים אותו".

32 נראט בר"מ

בענין זה אמרו חז"ל (יומא לא, ב):

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב: "אם ללצים הוא יליץ ולענווים יתן חן"? בא ליטמא - פותחין לו, בא ליטהר - מסייעין אותו.

לדברי רש"י משמעות הדברים הוא שאם אדם מבקש להיטמא פותחין לו מן השמים את פתח הטומאה כדי שיוכל להיכנס בו, ואין מן השמים מניעה או עיכוב ללכת בדרך בה בחר. לעומת זאת, אם בא האדם להיטהר, מן השמים לא רק שפותחים לפניו פתחי טוהר, אלא שגם מסייעים ותומכים בידו כל משך הליכתו בדרך הקודש.

חז"ל המשילו על כך את המשל הנפלא:

משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון. בא למרוד נפט, אמר לו מרוד אתה לעצמך, בא למרוד אפרסמון, אומר לו המתן לי עד שאמדוד עימך, כדי שנתבסם אני ואתה.

דוקא לאחר שנוכחנו לדעת מה רב הסיוע הניתן למי שמבקש להזיז ולהרשיע, נוכל לשער מה עצום העזר למי שמבקש לבחור בטוב, ובלבד שבקשה זו תהיה, כנה בכל מאוד, [ומעשים אין ספור מן המקורות וגם מן המציאות מאמתים הנחה זו].

אין פתחיהם מכוונים

בנידון זה ניצבת לעומתנו האימרה המפורסמת של המדרש, הנטובה על יסוד דברי הפסוק (שיר השירים ה, ב): "קול דודי דופק, פתחי לי".

על כך נאמר במדרש (שיר השירים רבה):

רבי יסא אמר: אמר הקב"ה לישראל, בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודו של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בן.

אם באנו לאמוד את עוצמת הסיוע שאדם מקבל מידי שמים כאשר הוא בוחר ללכת בדרך הטוב והישר, ידוע נדע שהיחס בין תחילת הצעדים שעושה האדם לבין ההמשך שהוא נעזר בו מלמעלה, הריהו יחס שבין נקב שבמחט לבין פתחו של אולם ויותר מכך. יחס של אחד למליון עדיין אינו מביע את ערך העזר שאדם מסוגל לזכות בו, אם רק יפתח פתח אחד של תשובה ובחירה בטוב.

בדרך מליצה היה קורא על ענין זה הרבי ר' ברוך ממזיבוב זיע"א את האמור אצל בלעם (במדבר כד, ב): "וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלוקים". רש"י פירש פסוק זה במובן: "ראה שאין פתחיהם מכוונים זה

28

בוה מוכן מה שחז"ל אומרים (מס"מ ו) "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה". ומה אם אדם חשב לעשות מצוה ומחמת סיבות כל שהן שאינן בגדר "אונס" לא עשה? מלשון הגמ' "ונאנס" מוכח, שרק באונס מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, מפני שאם לא באונס - ודאי היה עושה המצוה, ואם לא עשה פירושו של דבר שלא רצה ברצון מוחלט, מפני שאם היה רוצה, כח הרצון הוא כח אירי - שהדבר מוכרח להתבצע, אם לא שהיה אונס ומשמים עכבו אותו. ומוכן גם מדוע מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, שהרי כל עבודתו של האדם מרוכזת בנכונות המלאה לעשות, ברצון בלי סייג - ואם רצה - הרי עשה כל המוטל עליו, ומה שהדבר לא יצא אל הפועל - היה באונס, לכן נחשב הדבר כאילו עשה.

בדברי חז"ל אלה טמונה אמת עצומה: מה שאדם רוצה ברצון אמיתי - הוא משיג, ולא ידך גיסא - מה שהאדם השיג - זה מגלה שבאמת רצה.

אם נעשה פעם חשבון נפש נוקב עם עצמנו - על מקומנו ברוחניות, עד כמה אנו שקועים בלימוד, על חולשות שונות שמקננות בנו ואינן מרפות מאתנו, על מידות רעות המבצבצות מתוכנו, חדשים לבקרים, על מדת העצלות המשתרעת עלינו ואיננה נותנת לנו לקיים מצוות ולהתפלל בכובד ראש - ואנו עומדים נכונים - במה להתחיל ואין והאם יש בכלל סיכוי כל שהוא להחליץ - הרי קיים מפתח סתר, הפותח בפנינו כל השערים, בלי יוצא מן הכלל - רצון!

וזוהי ממש כל העבודה - לחזק בכל כוחנו את כח הרצון, להיות "בא ליטהר". * כל פרט מפרטי הליקויים הנפשיים שכנו - ברגע שמתעורר - תשובתו בצדו - חזוק כח הרצון להחליץ מאותו ליקוי. כשנרצה בכל לבנו ומאודנו ונחיה נכונים להתמודד עם קשיים - אנו בטוחים שנצליח, מפני שממש "אין לך דבר העומד בפני הרצון"!

29

אחת הבעיות החמורות שלנו היא - שאבדנו את השאיפה. אדם רוצה להקים את ביתו ובמשך הזמן למצוא משרה תורנית מתאימה - וחטל! אך מה שהיה לפני דור מנת חלקם של אלפי בני תורה להגיע לגדלות, לגדלות בתורה, לגדלות בעבודה, לצמוח אדם גדול - שאיפה זו חלפה, כמעט, לגמרי!

35 הוא יפתח לבנו בתורתו

כנגד זה... עלה בליבו שלא יקללם. אמר הרבי ר' ברוך כי רמו יש בכך לפתח העצום שנפתח מן השמים כלפי מי שפותח פתח דק של תשובה ומעשים טובים, אותו ארור שביקש בכל מחיר להרע לישראל ונסתייע מן השמים בדרכו הנלווה, כאשר הבחין בעוצמת הסייע שלו זוכים בני עם הקודש השואפים אל הקב"ה בכל לבבם, נבוכו כל עשתונותינו. כשראה שאין פתחיהם מכוונים, ומול פתח דק כחודה של מחט נפתח לאדם פתח כפתחו של אולם, נסוג מכוונתו לקללם. גילוי נפלא זה הכריע את כל מזימותיו השטניות.

ה"אמרי אמת" היה מוסיף בענין זה עוד טעם לשבח. לא במקרה נקטו חכמים את הדוגמא מ"פתחו של אולם", אלא לפי שנאמר במשנה (מדות ב. א) שכל הפתחים שהיו במקדש היו להם דלתות, חוץ מפתחו של אולם, שלא היתה בו דלת. יש בכך יותר מסמל המלמד שאם אדם פותח פתח קל, פותחים לפניו פתח רחב, כזה שאינו ננעל לעולם. אולם כל זאת בתנאי שפתח דקיק זה אכן ייפתח מפנימיות עומק הלב. בשמו של הרבי הזקן מקאצק זצ"ל נמסר שאמר שהפתח של התשובה יכול להיות דק וזעיר למדי, ובלבד שפתח זה יהיה נקוב מעבר אל עבר, כפתחה של מחט...

באחת האיגרות שכתב ה"שפת אמת" בצעירותו (שנדפסה בספרו "יאבות" פרק ג), הוא דן (בין השאר) במאמר חז"ל זה המשווה בין הפתח של מחט שעל האדם לפתחו, לבין הפתח שכפתחו של אולם שנפתח לעומתו. והוא תמה: הנוכל לומר שכל עבודתם בקודש של צדיקים, חסידים ואנשי מעשה אינה אלא כפתחה של מחט? כלום רצו חז"ל במאמר זה להמעט מערכה של העבודה התמה והעצומה הנראית לעינינו, ולומר עליה שאינה אלא כחודה של מחט?

אף הוא משיב, שפשיטא שלא בקשו חז"ל להמעט כלשהו מערך העבודה, אלא שבאו להודיענו שכל זאת אינו אלא לאחר שהשיית בטובו כבר פתח להם כפתחו של אולם, ואילו עמל האדם מצד עצמו, אינו עולה אלא למעט מזעיר, כחודה של מחט.

כך כתב ה"שפת אמת" בצחות לשונו (קורח, תרמ"ה): ויתא: "פתחו לי כחודה של מחט, ואפתח לכם כפתחו של אולם", והלוא הרבה עובדי ה' נמצא בעולם, והייתכן לומר שאין בעבודתם (רק) כחודה של מחט? אכן התירוץ הוא, כי בזו העבודה אין להם רק משהו כחודה של מחט, וכבר ניתוסף בו כח ועזר מלמעלה...

כי אתה תשלם לאיש כמעשהו

ברוח דברים אלו פירש ה"שפת אמת" (בביאורו הנדפס על "תהלים") את הפסוק (סב, יג): "ולך ה' חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". התמיהה בפסוק זה ברורה. אם הקב"ה משלם לאדם כפי מעשהו דהיינו לפי מה שעשה ופעל, היכן כאן החסד? המושג "חסד" משמעותו נתינה לפנינים משורת הדין, אך כלום על מעביד המשלם לפועל בדיוק את שכר עבודתו ייאמר כי גמול עימו "חסד"? כיון שכן, בולטת הסתירה שבפסוק, שפותח באיזכור חסדי המקום ועובר מיד לבאר שהחסד מתבטא בכך שהקב"ה גומל לאיש כמעשהו. אכן, משיב ה"שפת אמת", מאחר שידענו שפעולתו האמיתית של האדם מצטמצמת בסך הכל במשהו זעיר כחודה של מחט, ואילו כל השאר אינו נפעל אלא מכח סייעתא דשמיא, מובן היטב הפסוק. אכן חסד גדול הוא אם הקב"ה משלם לאדם שכר כפי מעשיו, שהרי אליבא דאמת כל חלקן של האדם בענין כמעט ואינו ניכר.

37 אורי ה"ם

ולכאורה יש לומר דרש"י מדייק להביא לשון הפסוק לך עם האנשים, שהוא מורה יותר על השתתפות במחשבותיהם, שאילו הקב"ה לא התייר לו לילך עם המלאכים אלא אתם, שהפרש גדול ביניהם, כמובן למעיין, ובגמרא הביאו את הפסוק 'קום לך אתם' שגם מפסוק זה אפשר ללמוד שאין לך דבר העומד בפני הרצון.

* יש בדברים הללו כדי לזרז את האדם להימנע מכל שמץ של קירבה אל הרע, שהרי "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו", ואפשר שהתחלה קלה לא טובה מצידו תוביל לתוצאות גרועות שאין לשערן.

מאידך, יש בענין זה לעודד ולדרבן לפתוח פתח כנה בלבבות, ולפתח רצון אמת להתקרב לעבודתו של מקום. אמנם כוחות האדם, באשר אדם הנהו, הינם דלים, ולעומתו עומד יצר הרע עם חילותיו הרבים למונעו ולעכב בידו. אולם מובטחים אנו שרצון אמת נענה ממרום במידה טובה כפולה ומכופלת. על כל פתח צר שהאדם פותח הוא נענה מן השמים בפתחים הרבה כפתחו של אולם.

• לאור זאת משנה משמעות יש לתפילה שבפינו: "הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעוברו בלבב שלם". משמו של הרבי מקאצק אמרו שפירש "הכל בידי שמים", לאמור, בכל תחום וענין עליו מבקש האדם מבוראו, בידי שמים אם להענות לבקשתו אם לאו. "חוץ מיראת שמים", אם יתפלל אדם על יראת שמים, בזה מובטח לו שיענה מן השמים בחיוב...

מערכה שלישייה: בסחון א' טו תרה

גרסין במכות י, ע"ב: "מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה ללכת בה מוליכין אותו. מן התורה דכתיב לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם. מן הנביאים אני ה' אלקיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. מן הכתובים דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן".

כח נורא הוא הרצון. לא די שכל דרכי האדם נמשכים אחר הרצון הראשון כדברי הגר"א (משלי טו, ב), אלא גם ההשגחה העליונה מוליכה את האדם בדרך שהוא רוצה ללכת בה. (ולא ברצונות הפשוטים המתעוררים חדשים לבקרים הדברים אמורים אלא ברצון העמוק, האמיתי של האדם מה הוא רוצה להשיג בחייו).

* כאן יש מקום לטעות: אדם עושה פעולה ומצליח בה; הוא חושב כי מעשיו רצויים כי על כן הצליח - ואין מזה כל ראייה: ייתכן כי מעשיו אינם רצויים, אך כיון שוהי הדרך שהוא רוצה ללכת בה מוליכין אותו!

נאות ה' טו בלק דשא 116

גם כשאר דבריו ידוע הדיוק שהגאון מוילנא לוקח מדברי רש"י בפרשה. מדברי רש"י עולה בבירור שיש הבדל משמעותי בין המלה "את" למלה "עם". כאשר, ללכת "את" מישוהו, פירושו להתלות אליו בלי להזדהות עמו ועם השקפותיו. אך המלה "עם" מצביעה על הזדהות נפשית עם השקפתו של מי שהולכים עמו. ה' אומר לבלעם: לא תלך עמהם, דהיינו לא תלך בהשקפה אחת עמהם, לא תאר את העם, כי ברוך הוא. מן הראוי היה שבלעם יסיק מסקנא ברורה וישיב את השליחים דבר ויאמר: אינני הולך. אך הוא העדיף לרמוז רמוז נוסף: מאן ה' לתת להלך עמכם, מסכיר רש"י את כוונתו: אלף עס שריס גדולים מכס. למדע שרומו גנוסה, ולא רעה לגלום שהוא נרשמו של מקום, אלף בלשון גסות, לפיכך ויוסף עוד בלשן. לפי דברי רש"י אלו, ייתכן שבלק בכלל לא היה מתעקש, ולא היה שולח שוב מלאכים נוספים אילו בלעם לא רמוז את מה שרוות הגבוהה הכתיבה לו.

* ובהמשך, כשבאו האנשים שוב, אמר לו ה': קום לך אתם, דייקא, לא בלב שווה אתם, אלא על ידם. אך הוא, בלעם, וילך עם שרי מואב, אומר רש"י על המקום: לנו לננס שוה. הנה כי כן, קיבל הוראה והרשאה

ללכת אתם, אך הוא הולך עמהם. וכמה נפלאים דברי תורתנו שכאשר המלאך עמד לו לשטן, והיה זה מלאך רחמים שביקש להצילו, וזה לא עזר, אז כבר גם המלאך אומר לו. לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר, ואכן, וילך בלעם עם שרי בלק. רש"י הקדוש מסביר את דברי המלאך: לך עם האנשים: נדך שאלם רעה לילך זה מוליכיס

"If the men have come to summon you, set out and go with them [itum]. But do only exactly that which I instruct you." (Ibid., 20)

Bilam was delighted. God's words — "If the men have come...set out and go with them — contained the "gap" he was looking for. He rose early the next morning and, after saddling his donkey himself, set out with the second delegation of emissaries.

When Bilam got up in the morning...he went with [im] the Moabite dignitaries. God was incensed at his going, and so an angel of God placed himself in the way to hamper him. (Ibid., 21-22)

God Himself had granted Bilam permission to accompany the emissaries back to Balak. Why, then, was God "incensed" at his going?

The commentators point to a subtle yet most significant difference between what God said to Bilam and the Torah's description of what Bilam actually did. God instructed Bilam to "go with them [itum]," whereas Bilam "went with [im] the dignitaries." Whenever the Torah uses the term itam (from the root es), it is to indicate a certain relationship of dependency; the one going with does so only on account of the other person. Im, on the other hand, indicates an independence on the part of the one going with; he goes because he truly wishes to make the trip himself.

God used the term es, in that way consenting to Bilam's accompanying the emissaries in response to Balak's request. Bilam, however, rose early, took the initiative to saddle his own donkey, and "went with

[im] the dignitaries." His every action bespoke a strong personal desire to go. It was this attitude that incurred God's wrath.

שערי דרך / פרשת בלק

יד 43 ריב 5 פנייה

מידותיו המושתתות של בלעם היו תוצאה של שיטה ודרך הינוכית

ביאור תחילת דברי המשנה הוא, שהשגת שלשת המעלות הטובות הללו: עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה, הייתה מעיקרי עבודתו הרוחנית של אברהם אבינו ומן העקריות אותם שקד להנחיל לתלמידיו, ולפיכך כל מי שנמצא בו שהוא מצטיין במידות אלו, נדע כי הוא דבק בתורתו ובדרכו של אברהם אבינו, ומפני כן הוא נקרא תלמידו. אכן חלקה השני של המשנה מצריך ביאור, שהרי לנטייה אחר הרע והמאוס אין צורך ברב, ומלבד ההזנחה וחוסר ההשגחה על אורחות האדם אצל לשום אמצעי ע"מ שמידות רעות אלו ואחרות, יפרחו בקרבו ממילא, א"כ מפני מה יחסו את בעלי המידות הרעות הללו, בעלי העין הרעה, הרוח הגבוהה והנפש הרחבה אל בלעם?

ובהכרח יש לומר, כי מידות מושתתות אלו לא הופיעו אצל בלעם בדרך מקרה, מתוך העזובה, ובשל חוסר שימת לב והשגחה, כפי שמצוי אצל רוב אנשי העולם, אלא מציאותם הייתה תוצאה של שיטה ודרך הינוכית, אותה התנוה לו ולבאים בעקבותיו, תלמידיו שומעי לקחו. שיטה הגורסת שכן יאה וכך נאה לנהוג. ומפני כן, נאה לכנות את האוחזים בהנהגות פחותות אלו - תלמידיו של בלעם הרשע.

דתו של האדם אינה מושלת בלבו

התשובה על כך נוסף ליסוד המתבאר בדברנו נדבך נוסף: יתכן שאדם יהיה בעל דעה והשגה גבוהה ורחבה ולמרות זאת ילך אחר שרירות ליבו, ולא רק שאין הוא מנעיג את לבבו תחת הכרתו השכלית הגבוהה, אלא שהוא תופך את לבבו לאלוהי, כביכול נטיות נפשו ינעם שיטה ודרך אשר חלילה לסטות מהם, ואע"פ שבשכלו הוא יודע שדרכו נועדה לכשילון וסופו יהיה רע ומר, בכל זאת אין הוא מניח לשכלו לרסן את לבבו ההולך שובג.

ובדרך זו יש לבאר, מפני מה נטמן ראשו של עשו בקבורת האבות במערת המכפלה • ואילו גופו חוצה לה, כי עשו אשר גדל בביתו של יצחק אבינו היה מרומם בדעתו ובשכלו ובהשגותיו כאחד האבות, אלא שגופו נטה אחר שרירות ליבו, ולפיכך ראשו בלבד זכה לחקבר בקבורת האבות.

וכתב על זה המהרש"א בחידושי אגדות: "עין בזה במפרשים, ואענה גם אני חלקי, דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו, והוא על פי מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם, הנה הוא בורא לו מלאך לפי עניינו אם לטוב אם לרע, ועל כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך, שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ברוך הוא, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו, אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו.

ומייתי ראייה מן התורה, דכתיב לא תלך עמהם שאמר לו הקב"ה כן, וכתיב קום לך אתם וגו', שרצונו ודעתו הרעה [של בלעם] לילך אתם, הביא ששלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אתם. ואמר דכתיב, אנכי ה'

אלקין מלמדך להועיל וגו', כי כל מצותיו יתברך ברוך הוא אינו מלמדך רק להועיל ולטוב לך, אבל מדריכך הוא מלאך שאתה מדריכו, בדרך זו תלך כפי דעתך ורצונך. ואמר דכתיב, אם ללצים הוא יליץ וגו', רצונו לומר אם ללצים הוא מוסיף לו לץ דהיינו מלאך כפי ליצונותך, ואם לענוים הוא יתן חן לעצמו מלאך של חן.

וזהו ביאור המשנה: "שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה", כמו שכתב ב"תפארת שלמה" (מגילת רות) שעל ידי קיום המצוה נוצר מלאך קדוש שעיקר חיותו הוא רק על ידי קיום המצוות. לכן הוא מסייע לאדם לקיים עוד מצוות. ולעומת זה על ידי עבירה נוצר מלאך מחבל שמפחה ומושך את האדם לדבר עבירה, ובלשון קדשו: "זוה פירוש מצוה גוררת מצוה, שהמלאך הנברא מהמצוה צריך לפרנסה, ולכן נעשה סניגור לאיש הזה שבראו, ומסייעו ומסיתו לדבר מצוה כדי שיהיה לו פרנסה וחיות מכאן ולהבא."

מה טוב ומה נעים לפרש בזה המשך המשנה (שם): "בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה". ויש להקשות על זה ממה ששינוי (שם פ"ב מ"א): "זהו זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות". הרי שלא שייך כלל שירע האדם מהי מצוה קלה, מכיון שאינו יודע מתן שכרן של מצוות, ואיך אמר בן עזאי: "הוי רץ למצוה קלה כבחמורה".

ויש לומר שכוונת בן עזאי היא, על קיום המצוות במחשבה שאין לזה חשיבות כקיום המצוות במעשה, שהרי עיקר תכלית קיום המצוות הוא לקיים אותם בפועל ממש, וזהו שאמר: "הוי רץ למצוה קלה כבחמורה", שתשתדל לקיים המצוות גם במחשבה לפני שאתה מקיים אותם בפועל, "ויבורח מן העבירה" אפילו במחשבה לבד.

ומפרש הטעם: "שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה", נמצא כי על ידי שהאדם מקיים המצוות במחשבה יש לו סיוע שיוכל אחר כך לקיימן בפועל, כעצת מרן מהר"י ז"ע בבחינת: "אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך", לעומת זה על ידי שעובר עבירה במחשבה נמשכת עליו טומאה וגוררת אותו לעבירות בפועל ממש ח"ו.

מעתה יתבאר היטב מאמר הקב"ה לישראל: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים" וגו'. ופירש רש"י: "אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות". הכוונה, כי על ידי שיקבלו ישראל לקיים את כל התורה במחשבה, הנה על ידי רצון וקבלה זו יבראו מלאכים שיסייעו בידם לקיים אחר כך המצוות בפועל ממש, בבחינת: "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו".

ואכן כך הייה כמו שמצינו בגמרא (שבת פח,ב): "בשעה שהקדימו ישראל נעשה

לנשמע באו שישים רבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים רבוא מלאכי חבלה ופירקום". כי על ידי שהקדימו ישראל נעשה לנשמע וקיבלו עליהם לקיים את כל התורה, נבראו שישים רבוא מלאכי השרת והם קשרו לכל אחד מישראל שני כתרים לטייע להם בקיום המצוות בפועל, אך כשחטאו בפועל נבראו מכר מלאכים אחרים שפירקו מהם את שני הכתרים.

כ"ק אדמו"ר מרן רבי אהרן מבעלזא זי"ע הוסיף לפרש בזה המשך הכתוב: "הייתם לי סגולה מכל העמים", כי סגולה זו להקדים קבלת התורה במחשבה, היא רק לישראל שבהם "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", אבל אצל הגוים לא שייכת סגולה זו להקדים קבלת המצוות במחשבה, כי לגביהם מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה, כמבואר בירושלמי (פאה פרק א דף ה,א): "מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה ... אבל בגוים חילופא מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה" עכד"ק.